

Vlado Šav

SEPTEMBRI NA CRESU

Breg, prvi dan

Temnomodra črta deli okno na pol. To je *bava*, z vetričem nakodran trak morja sredi gladine v bonaci. Sredi modre ravnice, ki jo na drugi strani poskušajo zamejiti v jutranjih meglicah se izgublajoči griči Istre.

V sliko okna je z leve strani, nad temnozeleno vejico neznanega drevesa, vplul tanker. Zdaj je neslišno prioral skozi bavo že do sredine. V spodnjem robu okna žvrklja mornica penasto slino skozi razbrazdana dlesna od alg porjavelih čeri. Malo više se grmadijo tršate, snežnobeke skale, ki jih valovi oblivajo le v nevihtah.

Priprl sem škure drugega okna in zdaj v mrak sobe žari le ta edina odprtina, nad mizo uprta čez pregibajočo se kožo morja. Prešine me spomin na podoben prizor v Vauclosu, ko sem iz kripe gledal skozi ozko lino nebo in planine.

Tanker je poniknil za desni rob okenskega okvirja in slika morja, neba, čeri in zelene vejice spet visi vpeta v brezčasje nekega predjesenskega dopoldneva. Kako poredkoma človek odgrne zaveso pisane kramarske stojnice *našega sveta* in pogleda noter, v svet *po sebi*. Je res edina človekova usoda kot dobro navita in naoljena igračka, ki drči po kovinskih tirnicah našega časa? Kot tisti zdolgočaseni in zlovoljni hrvaški mladenič (kljub freakovskemu uhančku v uhlju), ki mi je na moje neprevidno poizvedovanje, ali morava tudi midva s prijateljico plačati za prevoz na otok tarifo za tujce, ledeno odbrusil: »Nego šta? Zar vi to niste?«

Ne, nisem. V mojo dušo se tujstvo do teh otokov, do tega zdelanega trajekta, ki me je tolikokrat prepeljal čez ožino, še ni vsidralo. Ta obala, to žužnjajoče morje, ta *bava*, ki se zdaj razprostira vse od obzorja do čeri pod oknom, so še vedno *moji*.

In taki in morda vedno bolj moji bodo tudi ostali.

Breg, drugi dan

Kolec leži počez v odprtini okna. Drži mi odprte škure, kajti dvignila se je burja in v rezko modrino nakodrala valove zahodnika, ki se že od sinoči široko zibaje cepijo na čerih.

Vse bolj mi prepaja dušo, ne, vse celičje telesa, globoka spokojnost tega kraja. Razmišljam o menihih, ki so živeli v samostanu za hišico, kjer to pišem, in katerega ruševine se kot svete kosti belijo v usnjati zelenini otoške makije. Samostanov gotovo niso gradili kjerkoli. Kdo je izbral kraj in kako? Zamišljam si gručo moških v kutah, izpred stoletij. Počasi stopajo čez obalno skalovje, se pretikajo skozi

bodičasto grmovje in posedajo po zalivčkih z okroglim kamenjem, prisluškujoč šumenju drevja in vzdihovanju morja. Presojajo pot sonca in smeri vetrov, zaščitenost zaliva in odmaknjenost kraja, predvsem pa tisti neizrazni mir, ki ga zaradi mnogih razumu nedostopnih okoliščin izžareva nek delček sveta.

Vejica s čvrstim zelenim listjem bodro poskakuje v vetru pred ozadjem nasršene modrine morja in v soncu cvetočih skal iz bele breče. Kako drugačne so sedaj od gmot, ki se jih spominjam od sinoči, pod široko razmahnjanim zvezdnatim svodom, med zateglim brnenjem drumelj, ki jih udarjava s prijateljico. Breča je mehkejša od apnenca in se pod tisočletnimi udarci morskih dlet obli in razpira v fantastične figure. Videl sem ogromnega meniha, ležečega na boku, kako z glavo na laktu strmi čez morje, medtem ko mu velike zvezde obdajajo izproženo telo. Spet drugi leži na hrbtu v morju, s temenom, potopljenim v žužnjajoče valove, strmi v Rimsko cesto, ki se mu od obzorja do obzorja pne nad obrazom.

Vetrič hušne z morja, zgame mi lase in mi dahne v uho Whitmanov verz:

Dan za dnevom

in noč za nočjo sva bila skupaj . . .

Whitman je te besede zapisal za svojega ljubljeneega, Kabir pa, domala enake, za svojega Ljubljeneega. In res, na kraju, kjer sedaj živim, je od človeka do Kozmosa en sam korak . . .

Breg, leto dni kasneje, torek

Sedim v belih pečinah pod hiško in puham v široko, ki razriva sivo morje, moj *Rising Hope*. Prebujajoče se veselje do življenja, po včerajšnjem dokaj nesrečnem dnevu. Najprej sem na Reki za četrto ure zamudil avtobus za Cres. Naslednji je odpeljal šele kasno popoldne, tako da sem prispel v Martinščico z mrakom. Odločil sem se prespati kje na obali, saj bi na stezi, ki se za dobro uro hoda vije med makijo do Brega, v temi zagotovo zašel, barba Ive pa je že prestar za nočne vožnje s čolnom. Zvečer sem se odpravil k njemu na obisk, da se dogovoriva zaradi ključev in jutranjega prevoza, tu pa se je zadeva zares zapletla: poleti je lastnik vzel ključ s seboj v Ljubljano, da jih podvoji, njegova žena pa mi je to po telefonu pozabila povedati. Tja gor jih seveda zdaj ni kazalo iskati, vrniti se domov, kot mi je svetovala Ivetova brižna ženica, pa mi tudi ni šlo v račun. Po krajšem tuhtanju sem sklenil, da se zjutraj z barbo vseeno odpravim na Breg in tam kljub zaklenjeni hiši nekako prebijem naslednjih pet, šest dni. Starka se je križala, češ da je še včeraj lilo in treskalo kot za sodni dan, barba pa je ob mojem sklepu v nasmešku pokazal rumene škrbine zob. Kaj vse je v svojih šestinosemdesetih letih že videl in doživel! Zjutraj, ko sva se preko, po moje, kar visokih valov zibala proti Bregu, je z roko pokazal na hribe nad obalo: »Jih vidiš? Preko takih smo se vozili: po jednom bregu gore, po drugom dole!« In je zraven delal pomenljive gibe z dlanjo-parnikom in se hihital s polomljenimi zobmi. Malce »svojski« seveda, kot vsi bivši mornarji. Večino leta spi v prikolicí na vrtu, ki ga najbrž spominja na ladijsko kajuto, in je vesel sleherne priložnosti, da lahko »izpluje«. »Nije mi žena slaba, ali ako sam kod kuče čitav dan, ima da poludim.« Znana mornarska zasvojenost z morjem in potepanjem po svetu. Kako pa kaj z zdravjem? Kako lahko pri teh letih skačete v barko, sidrate, vlečete mreže, namesto da bi kot večina moških že zaslužno dremali pod zemljico? »Eh!« se reži »Ne hodam ja puno okolo medikov! Samo ću jednog dana naprosto klonut.« Tako bo, najbrž res. Kot skrivenčen, pa mogočen hrast bo zelenel na svoji obali, dokler ga neke noči tramontana ne prelomi čez pol in trešči na skale . . .

Čez temno modro ozadje istrskih gora, preko penastega morja, počrnelega od nizkih, težkih oblakov naglo drsi bela jahta, z vsemi jadri loveča stanovitni široko. Tu ob bregu pa se široke doline slanice enakomerno mečejo na poševne sklade razjedenih skal in se ob srečanju s kopnim spreminjajo v smetanaste čipke. Čeri v vodi, voda v čerih – kot prepleteni prsti dvoje dlani . . .

(Široko je dvignil visoko plimo, ki je docela zalila majhni žal med strmimi skalami, kjer sva se zadnjič ljubila s prijateljico. Med vožnjo sem se zaman oziral po njem).

V hribih nad Črno punto, kakšnih deset milj od tu, dežuje iz nizkih oblakov. A se mi ni bati, široko bo dež zanesel proti Reki. Popoldne bi se naj po barbinih napovedih celo prikazalo sonce. Čemo vit . . .

Jahta je pri svetilniku na Zaglavu za devetdeset stopinj spremenila smer in zdaj jo korajžno reže proti Istri. Tukaj je, mimo više ležeče trajektne proge, Cres najbliže kopnemu in tu čez jo bom prihodnjo pomlad ubral na otok tudi jaz s svojo staro Madam.

Vse bolj svetleče se nebo je počilo v prvo liso modrine.

Začetek noči

Ves popoldan sem si delal »hiško« in jo z mrakom končal. Nad baladur, kamnito stopnišče, ki vodi v gornjo sobo, sem postavil nadstrešek. Za hišo je bilo še ravno dovolj strešnikov. Brez orodja in žebeljev je bilo postavljanje ogrodja seveda mala umetnost. Dele ostrejša sem pritrjeval z razpleteno vrvjo, ki sem jo našel na obali. Zadnja stena je iz prepletenih vej, prednja pa iz starega koca barba Iveta.

V temi sem se šel potem, ves poten, kopat v še vedno razburkano morje. Butajoči valovi so me mehko prenašali sem in tja po zalivčku med čermi . . .

Sreda, pred večerom

Zopet sedim, s trsteno cevko v zobeh – na drugem koncu se trgajo v veter oblački Upanja – na kamniti polici pred svinčeno sivim morjem, pridušeno udarjajočim ob čeri. Oblaki polzijo od zahoda čez nebo kot ogromna črna dlan. Istre ni videti, najbrž jo že zaliva dež. Bo široko, ki še zmeraj pihlja, spet zanesel vso to turbno mokroto proti kopnemu ali pa bomo nocoj krstili mojo zasilno streho? Sleherna gradbena napaka bo pomenila sedenje pod dežnikom, vso dolgo, kaplja-jočo noč . . .

Dopoldne sem precej časa prebil nad stranmi časopisov, ki sem jih razstrl pod spalno vrečo. Takšno odtavanje v tiskarsko čarovnijo pomeni najbrž tudi preprosto človeško lenobnost, prijetno odplutje s tokom najmanjšega intelektualnega napora. Najbrž velja za branje isto kot za hrano: malo, a dobro. Slišal sem, da se Francozi sprehajajo po knjigarnah kar z nakupovalnimi vozički. Ni to tako, kot da bi se kdo vse življenje basal le s konzervami? Na kratko: z zvečenjem vsakršnih člančičev je v preostalih dneh na Bregu konec.

Podušil sem si polno kozico svoje najljubše jedi, polnjenih paprik po primorsko. Pol jih je še ostalo za jutri. Sploh sem prinesel s sabo dosti preveč hrane. Pozabil sem, da v takem kraju človek živi pač še od mnogo drugega . . .

Od tu je videti tako daleč čez morje in na vse strani, da koj opaziš, kakšno vreme kujejo na nebu, in se lahko zložno napotiš bodisi k morju bodisi pod streho. Mi za odprto morje nimamo posebnega imena, tu pa ga imenujejo »pučina«. Slovenci pač nismo doma na morskih bregovih, če izvzamemo tiste štiri vasi na kraškem robu za Trstom, od koder sem po rodu tudi sam. Mi je morda zato tako všeč v teh školjih? Tako je pravila mati čerem. Tu jih imenujejo »hridi«. Školji s tisočnimi zobmi tako razčešejo valove, da je nenehno v zraku slastni vonj mornice. Kdo ve, če v meni ne širi nosnic tudi moj ded, ribič Matija?

Oblaki so se razcepili. Polovica jih leze proti Reki, drugi pa še zmeraj čemijo nad Unijami. Mi bo prizaneseno z mokrim krstom? Če bo šlo tako naprej, se bodo v modri odprtini nad mano kmalu prižgale zvezde. Odprtega nočnega neba, ki je septembra tu tako lepo, letos še nisem doživel.

Četrtek popoldne

Kaj je začetek vsega? Kje pričeti? Pri sebi? Najbrž. Najprej si moraš obrisati zamegljena očala, potem se velja šele ozirati po svetu in drugih ljudeh. Kaj če jih do sedaj, zaradi lastne zmedenosti, sploh nisem mogel zares videti?

Nizki oblaki pokrivajo slemena otoških hribov, široko pa še zmeraj zabija sive valove, da se smetanasto cedi z rjavih škrbim. Med hojo čez dvorišče sem se zopet ovedel surovosti narave, trpljenja in smrti pod našimi nogami. Velika leteča mravlja se je divje mučila, da bi se otresla mravljič, ki so se ji obešale na krila in noge. Poskušala se jih je otresti s smukanjem skozi bilke. Tedaj se je iz luknjice prikazal zemeljski pajek. Na mah je zadavil eno od mravljič in po moji človeški pameti je hitel veliki mravlji na pomoč. Toda po nekaj trenutkih opazovanja se ji je pognal za vrat in njen divji boj za življenje je v hipu ugasnil. Bil sem priča poslednjim trenutkom življenja nekega bitja.

Kaj je torej narava in »naravno življenje«? Kakšna razlika je med tem, kar sem pravkar gledal, in tropom vreščočih praljudi, zgrnjenim okoli krvavečega mamuta? Zgrabiti, ubiti, se najesti! Kosmata bitja sedijo ob ognju pred votlino, glodajo na pol krvave kosti, švigajo z rumenimi beločnicami drug po drugem in včasih preteče zagodrnjajo. Eden od samecev vstane in odštorklja v dno votline. Iz kota dvigne tam ždečo samico, sesajočo kost, in si po živalsko, od zadaj, poteši slo. Nato se odziblje do skale pred votlino, počene, si s poraščenimi laktmi objame kolena in se cmokaje z jezikom zabolši v noč. Tako smo začeli – in kje smo danes: Mišice, kremplje, čekane nam je nadomestil dosti bolj prefinjen in učinkovit organ: naše misljenje, naš jaz.

In ko tako tu sedim na skalah in skušam umiriti, ugasniti svoje misli, da bi me prepojili veter, valovi, belina skal in tisto drugo v meni – ali s tem ne poskušam tudi prehajati v lastno živalskost? Ali s tem ne cepim na divjaka nekaj novega, morda zares človeškega? Ali ni duhovnost vznik bitja v nas, bitja, ki nič noče, ki mu je dovolj, da je?

Včasih se tu, ob vsakršnih prilikah, nenadoma vzravnam in zacvilim kot kuna ali – kot pravkar – zakrakam kot galeb. Zakaj, in kaj to pomeni, prepuščam tebi...

Po treh dneh samote me je zdaj prvič obšla želja, da bi se srečal s človekom. S takim, da bi si bila v veselje. Za take ima ena roka preveč prstov...

Vsakdo ima svoj vedenjski vzorec, pogojen z značajem, duševnostjo, vzgojo, načinom preživljanja, okoljem in še čem. Spremeniti ta vzorec pomeni zares se spremeniti. Pa se to sploh da? Verjetno si moraš vzeti čas in oditi v kakšen drugi

prostor, se dati na voljo čisto drugačnim dejavnikom in tako, vsaj začasno, razpreti svoj bivanjski vzorec... Morda, ko ga zopet sestaviš, ta le ne bo več docela enak prejšnjemu.

Tu na Bregu je doma široka elementarnost: široko morje, široko nebo, široka obala. Tu so take velike razdalje: do konca vidne obale deset kilometrov, do Istre na drugi strani Kvarnerja dvajset, do zvezd pa svetlobna stoletja...

In zdaj je življenje tu težje, življenje in vreme – zato pa tudi resničnejše. Več kot samo počitnice.

Kot je Samson prejemal moč iz svojih kodrov

in Atlas iz dotika z materjo Zemljo,

tako je za vsakogar nekje izvor moči... In me presejine: Najprej si uredi življenje tako, da se boš začel polniti z močjo in občutljivostjo, šele potem se loti ustvarjanja! Pravzaprav se bo pojavilo samo po sebi.

Že precej v noč je. Na moj bivak narahlo rosi. Zunaj meglen zastor zagrinja polovico nočnega morja, težka telesa valov pa se še zmeraj valijo čez školje...

Petek, kasno popoldne

Kako čist, kar vabljev je zdaj moj pisalni stroj. Včeraj sem ga vse popoldne čistil in podmazoval. Revez je moral počakati na Cres, da se mu je po desetletju to primerilo. Danes dopoldne je bil poseben čas. Prebil sem ga na obali, sedel, kadil, vstajal, kaj zapel in zaplesal, ustvarjal nove gibalne vaje, pisal pesmi. Potem pa sem si rekel, da bi veljalo biti še malo priden, in sem se odpravil sekati pot za Martinščico. Kako je dolga in tako priden sem hotel biti! Vrnil sem se šele čez nekaj ur, ves omotičen od neprestanega udrihanja z mačeto. Vse viške energije sem potrošil in zdaj sedim pošteno truden za strojem, medtem ko se vedno bolj oranžna krogla počasi spušča k istrskim gričem. Zopet sem pretiraval, hotel narediti vse najbolje, recimo: dovolj udobno stezo. Če bo v nedeljo zjutraj treba nanagroma, po dežju in z vso tisto kramo na hrbtu loviti avtobus, ki bo ob pol dvanajstih šinil čez križišče dvanajst kilometrov za Martinščico.

Ta teden sploh še nisem videl sončnega zahoda. Kako lepo je zdaj zahodno nebo! Stena oblakov nad že čisto nizkim soncem je rožnato in bakreno obarvana. Na obalo grem, da ujamem tiho pot kozmičnega gibanja. Med petjem sem se hrbtno odvrtil s planetom od sonca. Na nebu je še vedno živahno: visoki, kopasti, beli oblaki drsijo od zahoda, nizki, temnosivi, štrnasti pa letijo od juga. Spet zna ponoči dežek kropiti moj bivak, jaz pa sem se že tako veselil suhega in sončnega konca svojih kratkih počitnic. Čeprav bi mi bilo potem najbrž še težje oditi.

Kot sem zapisal včeraj in tudi že kdaj prej: za človeka, ki hoče živeti svoje bitje, so ključna vprašanja, kako se napolniti z močjo in občutljivostjo in seveda, kaj oboje posrkava. Recimo to moje današnje sekanje: narediti nekaj po razumu namesto po občutju. Dopoldne je plesalo bitje, popoldne pa je taktirko prevzel ego. Takole po kakšnem mesecu dni na tej obali bi si bil o njunem razmerju že kar precej na jasnem. Že tu v samoti me moj jaz tolikokrat spelje od bivanja, ki sem ga prišel sem iskat in živeti – kaj bo šele potem, ko se bom vrnil med ljudi in njihove vsakršne potrebe in vplive! Đrugi moj Lado, zdaj vidiš, kje dejansko si s svojo duhovnostjo! Res je Ponižnost njena mati! Še mnogo streznitev me čaka...

Sobota, zgodaj popoldne

»Čas, ko te preplavi tišina,« je reklo v meni, sedečem v senci na stopnicah in strmečim v skalnati jašek pod hišo, kjer so penasti valovi plime prelivali nizko čer. Ne vem, kako dolgo sem tako lebdel v praznini duše, morda nekaj minut, ko je to mojo zamaknjenost prerezalo zvenenje motorja. Zdaj je oranžen gumenjak poteg-njen na obalo zaliva ob hiši in mlad par se sonči na njegovem drugem koncu. Dekle je med razgledovanjem prišlo vse do mojega dvorišča in najbrž začutilo, da mi ni kaj prida do človeške družbe. Tako se bom torej zadnji dan moral navaditi tudi na ljudi ob sebi. S prostim plesanjem po skalnih ploščah bo zdaj seveda drugače. Treba bo iskati zatišne kraje. Sem pa zato od obiskovalcev iztržil nekaj koristnega: ura se mi je bila ustavila, zdaj pa vem, da je »točno dve«. Jutri me pride barba Ive ob devetih iskat in ne bi bilo dobro, če bi me našel šele kje pri jutranji toaleti...

Naredi se vreme in pribrenčijo gumenjaki, tako je torej tudi sredi septembra. To sem spoznal že tudi v Dragonji: ko te prevzame samota, se vznemiriš že ob človeku, ki gre mimo kilometer stran. In vendar bom jutri hodil po reških ulicah in se skoraj trkal obnje. V teh skalah sploh pozabiš na resničnost tistega človeškega spleta, ki se mu pravi družba. Sinoči sem enkrat po polnoči zagledal dve utripajoči lučki, druga za drugo leteči iznad Lošinja proti zahodu, in potem zamolklo grmenje težkih reaktivcev: vojaški transporterji iz Aviana so se po metanju hrane nad Bosno vračali v bazo. Jaz pa sem ležal na skalah, z očmi polnimi Rimske ceste, raztopljen v bobnenju in sikanju mornice v školjih. Drugje pa morda prav zdaj ljudje stiskajo glave pod zidove, naokrog pa vse drugače grmi in sika...

Nedelja popoldne, na pivški železniški postaji

Zjutraj sem se še poslednjič porinil v razburkano morje in z vrha vala zagledal poskakujoči čoln barba Iveta, ki je kot po navadi prihajal uro pred dogovorom. Tako sem se od Brega poslovil v vihrovem pospravljanju in »zajtrkovanju«. Med vožnjo v Martinščico mi je jugo bodro kropil obraz z mornico – nisem se branil...

Na cesti za mestecem je tistih nekaj nedeljskih šoferjev z očmi na asfaltu odbrzelo mimo samotnega štoparja. Ni kazalo drugega kot odpeščiti dvanajst kilometrov do križišča z glavno cesto, kjer naj bi se čez slabi dve uri ustavil avtobus iz Lošinja. Po desetih kilometrih hoje me je pobral mlad italijanski par, na križišču pa se je po dvajsetih sekundah dviganja palca prikazal avtobus, ki je imel slučajno desetminutno zamudo... Čudeži se torej še dogajajo. Vsekakor sem se tako izognil spanju ob cesti za Koper, saj bi se mi z zamujenim avtobusom podrle vse nadaljnje zveze. Se tako kar naprej prestopam in čakam po postajah. Vsa pot bo trajala skupaj dvanajst ur...

Z Reke smo se odpeljali z Gomulko, ki že teden dni ni videla metle, skozi rumene šipe pa je bilo komaj kaj videti. V Ilirski Bistrici smo prestopili v čisti »slovenski« vlak, obenem pa so se v vagonih prikazali tudi trije policaji in nekaj specialec. Prebrskali so mi torbo, hrvaškemu natarkarju, ki se je vračal, čez Trst, na delo v Francijo, so zagrozili, da ga bodo zavrnilo, ker da nima »denarja za tranzit«, tretjemu v vagonu, južnjaku s še veljavno delovno vizo, ki bi naj pri nas drvaril, pa so gladko ukazali, naj izstopi, potem, ko je s svojo borno potovalko že stal na gramozu pa, naj gre nazaj. Ko je čez četrto ure vlak le potegnil, je revež skočil do strojevodje in ga prosil, naj ustavi, ker da so mu »pozabili« vrniti dokumente...

S čepicami na temenih in razkoračeno stojo so bili videti prav zoprni. In seveda so vseprek tikali, kot da nimajo opravka s potniki, ampak z razbojniki. Tudi to je torej ta nova demokracija – ponižani in ponižujoči – vse skupaj pa ena sama človeška beda...

V Pivki sem imel dve uri časa, pa sem zašel tudi na grič, kjer je grobnica partizanov iz polovice Jugoslavije, ki so bili tam okrog pobiti tik pred osvoboditvijo. Trije mulci so na ploščadi nabijali košarko, na spomeniku pa se je sušila sveža scalnica. Vprašal sem jih, če vedo, da stojijo na grobovih. Nekaj so zamomljali in se med porogljivim smehom pobrali. Sedel sem na rob grobnice in pokadil cigareto, zroč v polkrog modrikastih gora...